

DOI: DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-84.1-4>

УДК 376.3

Василенко І.М.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара;
 КЗО «Навчально-виховний комплекс
 «Загальноосвітня школа – інтернат зі спеціальним відділенням для дітей,
 які потребують корекції розвитку –
 центр розвитку дитини «Гармонія» Кам'янської міської ради»

ВПЛИВ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК ДИТИНИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У науковій статті розглянуто особливості впливу логопедичного супроводу сімей на розвиток дітей із інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу сімей автор вважає системну, багатоскладову, узгоджену роботу логопеда та сім'ї дитини і звертає увагу, що реалізація сучасного сімейно-центрованого підходу у практиці логопедичної роботи забезпечується наданням відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій з обраної проблематики, на основі якого з'ясовано, що логопедичний супровід сім'ї, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання, має включати три взаємопов'язаних етапи: інформаційно-теоретичний, інформаційно-ознайомлювальний та практичний. А процес реалізації логопедичного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання буде більш ефективним, якщо забезпечити відповідні педагогічні умови (використання різних методів та форм логопедичної взаємодії з батьками; створення в класі та сім'ї розвивального мовленнєвого середовища з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини; запровадження системи роботи з батьками щодо корекції мовленнєвого розвитку дітей та ін.).

Ключові слова: логопедичний супровід, діти з інтелектуальними порушеннями, мовлення, родина, корекційна робота.

Vasilenko Irina

Oles Honchar Dnipro National University;
 Harmony Child Development Center of Kamyanka City Council

SPEECH THERAPY SUPPORT FOR FAMILIES WITH CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN PRIMARY INCLUSIVE EDUCATION

Summary. The scientific article considers the influence of speech therapy family support on the development of children with intellectual disabilities in the framework of inclusive environment. As the most important component of the speech therapy support for such families the author considers the systematic, multifaceted, coordinated work of speech therapists and the child's family and notes that the implementation of modern family-centered approach in speech therapy is provided by interaction between the speech therapist and the family raising a child with intellectual disabilities. The paper analyses recent researches and publications on the selected issues, and results into a conclusion that speech therapy support for a family raising a child with intellectual disabilities in primary school in an inclusive environment should include three interrelated stages: information and theory, information and familiarization, and practice. It is emphasized that these stages can be implemented only with the cooperation of a teacher-speech therapist (defectologist) with parents, aiming at improving the effectiveness of correctional and developmental work, through the introduction of speech therapy, advising on current and potential opportunities for each child, parent involvement in joint work within the framework of "speech therapist – child – parents" cooperation. Thus, the process of implementing speech therapy support for a family raising a child with intellectual disabilities in an inclusive learning environment will be more effective if appropriate pedagogical conditions are provided (using different methods and forms of speech therapy interaction with parents; creating developmental speech environment in the classroom and family, taking into account individual features of each child, the introduction of a cooperation system with parents as to improvement the speech development of children, reproduction by parents of acquired knowledge, skills and abilities in games and activities with their child, etc.). Such a complex interaction of the family and the educational institution, the unity of requirements and expectations for the child create a positive climate for its development and correction of its disorder. Systematic step-by-step work allows to monitor the dynamics of the correction process and to respond in a timely and correct manner to changes in the child's condition.

Keywords: speech therapy support, children with intellectual disabilities, speech, family, correctional work.

Постановка проблеми. Розвиток мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями є актуальним питанням сьогодення. Оскільки мовленнєва діяльність таких дітей має специфічні особливості, сім'я виступає важливим чинником соціалізації особистості. Основні функції сім'ї полягають у забезпеченні фізичного та емоційно-

го розвитку дитини, у формуванні пізнавальних здібностей і потенційних можливостей її подальшого розвитку. Сім'я забезпечує дитині відчуття захищеності, закладає передумови формування ціннісних орієнтацій особистості та оволодіння основними соціальними нормами. Для дитини сім'я – це основне середовище, яке суттєво впли-

ває на її психофізичний та мовленнєвий розвиток. **Логопедичний супровід сім'ї** – це неперервна дія у спеціально організованих умовах, відповідних психофізичним особливостям дитини. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу сімей ми вважаємо системну, багатоскладову, узгоджену роботу логопеда та сім'ї дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Реалізація сучасного сімейно-центрованого підходу у практиці логопедичної роботи забезпечується наданням відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями. Т.А. Алтухова стверджує, що порушення пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями утруднює аналіз мовленнєвої ситуації та використання набутого мовленнєвого досвіду у процесі висловлювань [1]. Крім того, потреба в спілкуванні у цієї категорії дітей значно знижена, що пов'язано із несформованістю пізнавальної діяльності. Дітям з інтелектуальними порушеннями складно встановлювати контакти з людьми, вони не впевнені в собі, відчувають незадоволеність собою та навколишнім середовищем. Такий стан може стати причиною різних конфліктів і суттєво ускладнює процес соціалізації дитини. У своїх дослідженнях Т.А. Башилова, Ю.М. Белякова, С.Ю. Конопліста та ін., зазначають, що в основі логокорекційної роботи з дитиною повинен лежати принцип ЛОГОПЕД → ДИТИНА → РОДИНА [2; 3].

Кожний крок батьків має працювати на розвиток та виховання дитини. Доцільно, на думку Бондаря В.І., спілкуватися з дитиною, розмовляти з нею, надавати різну інформацію залежно від віку та стану пізнавальних (інтелектуальних) процесів за допомогою яких людина пізнає навколишній світ (сприймання, пам'ять, мислення мовлення тощо) [5]. Тепла атмосфера в родині, турбота, любов та увага з боку дорослих, дають дитині відчуття захищеності та підвищують самооцінку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Автор зауважує, що з огляду на особливості дітей з інтелектуальними порушеннями (навіюваність, пріоритетність авторитету батьків, впертість) логопедична робота з ними має проводитися комплексно, поетапно і з залученням сім'ї. Серед родичів вкрай необхідна просвітницька діяльність. Тільки за умов єдності вимог до дитини і з боку освітнього закладу (його працівників), і з боку сім'ї можна досягти максимального результату логопедичної роботи.

Мета статті: проаналізувати особливості логопедичного супроводу сімей із дітьми з інтелектуальними порушеннями в умовах початкового інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Концепція супроводу як нового напрямку у наданні допомоги дітям та їх оточенню почала активно розроблятися з середини 90-х років минулого століття. Саме родина має бути зацікавлена у забезпеченні відповідного педагогічного впливу для оволодіння дитиною потрібними знаннями та вміннями, які у майбутньому сприятимуть соціально трудовій адаптації [3]. Пам'ятаючи це, батьки з перших кроків навчання дитини у школі, мають уважно ставитися до тих труднощів, які виникають у процесі навчання. Тут необхідна співпраця з логопедом,

вироблення спільної стратегії щодо застосування корекційних засобів для подолання наявних труднощів. Обов'язково потрібно збагачувати активний словник дитини новими словами, які характеризують якість, колір, форму предмета, призначення. Вчити добирати слова до характеристики людини, предмета чи позначати словами вчинки.

Логопедичний супровід сім'ї, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання, має включати три взаємопов'язаних етапи: інформаційно-теоретичний, інформаційно-ознайомлювальний та практичний.

Мета першого – теоретичного етапу – це інформування щодо норм мовленнєвого розвитку, причин, проявів та наслідків мовленнєвих порушень, консультування сімей стосовно можливих шляхів вирішення проблеми. Ми розглядаємо даний етап як спеціально організовану діяльність, що спрямована на створення теоретичного поля логопедичної освіти батьків. На цьому етапі відбувається формування знань батьків про закономірності та особливості мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, причини, прояви та наслідки мовленнєвих порушень. На цьому етапі потрібно проводити консультації («Організація дозвілля дитини вдома» на основі порад Януша Корчака з книги «Як любити дитину»: виготовлення прозорого «Ящика знахідок»; організація вдома «Полочки краси»; регулярно випускати стінгазету; розробка родинної поштової скриньки (для ігор, усілякої інформації, задля використання їх у свята та ювілей). Також важливо прислухатися до порад логопеда, у вигляді усних журналів, газет й плакатів, інформації у батьківських куточках («створення умов розвитку усного й писемного зв'язного мовлення дитини вдома», «батьки – активні учасники освітнього процесу загальноосвітньої школи та за її межами»), а також у вигляді індивідуальних пам'яток, до індивідуальних й загальних рекомендації вчителів-спеціалістів (логопеда й психолога).

Метою другого – інформаційно-ознайомлювального етапу – підвищення педагогічної культури (логокомпетентності) батьків, розробка індивідуальних програм логокорекційної роботи. На цьому етапі у батьків формується вміння застосовувати для розвитку мовлення молодшого школяра спеціальні мовленнєві ігри, дитячий фольклор, пісеньки, вірші, оповідання тощо. На цьому етапі важливо приділяти увагу правильній організації предметно-розвиваючого середовища. Провідні форми діяльності: батьківські збори на теми «Батьки – активні слухачі», «Домашня логокорекційна робота», «Як організувати заняття із дитиною вдома. Поради логопеда»; майстер-класи щодо організації та проведення корекційної роботи в домашніх умовах; брейн-ринги для активізації знань та конкретизації уявлень батьків, щодо особливостей розвитку їхніх дітей [6; 7].

Метою третього – практичного етапу – реалізація індивідуальних програм логокорекційної роботи. Основа – партнерська діяльність, яка спрямована на реалізацію батьками набутих логопедичних і психолого-педагогічних знань та логокорекційних технологій під час взаємодії з дитиною в умовах інклюзивного навчання та сприяння формуванню її загальної мовленнєвої компетентності.

Важливо розуміти, що процес реалізації логопедичного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання буде більш ефективним, якщо забезпечити відповідні педагогічні умови:

– використання різних методів, прийомів та форм логопедичної взаємодії з батьками дітей з інтелектуальними порушеннями в процесі інклюзивного навчання;

– створення в класі та сім'ї розвивального мовленнєвого середовища з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини;

– запровадження спеціально розробленої системи роботи з батьками щодо корекції мовленнєвого розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання;

– відтворення батьками набутих знань, вмінь та навичок в сумісних з дитиною видах діяльності, з метою подолання наявних у дитини мовленнєвих порушень.

Результативність процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями можлива за умов:

– відповідності корекційно-розвивальної роботи програмним вимогам, використання відповідних форм, методів і прийомів, урахування вікових, індивідуальних мовленнєвих та психологічних особливостей дітей;

– реалізації корекційної спрямованості освітнього процесу, впровадження індивідуального та диференційованого підходу, дотримання вимог до його здійснення: систематичного та всебічного вивчення, володіння різноманітними елементами педагогічної техніки (вербальними й невербальними прийомами впливу);

– диференційовано-індивідуального оцінювання досягнень учнів, відповідно до показників розвитку мовленнєвих компетентностей;

– розробки індивідуальних корекційно-розвивальних програм роботи з урахуванням півнавальних можливостей та індивідуальної динаміки дитини;

– взаємозв'язку в роботі педагогічного колективу, практичного психолога (за необхідністю фахівців медичного профілю – психіатра, психоневролога);

– успішної адаптації учнів шляхом двостороннього емоційного контакту вчителя-логопеда (дефектолога): тактовного, доброзичливого ставлення до дитини, позитивної емоційної оцінки будь-якого її досягнення.

Усі ці аспекти можуть бути втілені лише за умови співпраці вчителя-логопеда (дефектолога) з батьками, спрямованої на підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи, шляхом впровадження логопедичного супроводу, повідомлення про актуальні та потенційні можливості кожної дитини, залучення батьків до сумісної роботи в межах співпраці «учитель-логопед – дитина – батьки».

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, робота логопеда буде доцільною лише в тому випадку, якщо матиме підкріплення з боку сім'ї. Адже, корекційно-логопедична робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями, повинна проходити не лише послідовно, а й систематично. Успішність навчальної, навчально-виховної та корекційної роботи в умовах початкового інклюзивного навчання повністю залежить від постійної турботи, допомоги та участі у педагогічному й корекційному процесі їхніх батьків та родин.

Необхідно відмітити, що проблема організації роботи логопеда з батьками дітей з інтелектуальними порушеннями потребує подальшого науково-теоретичного вивчення та пошуку більш конкретних практичних рішень цього питання.

Список літератури:

1. Алтухова Т.А. Состояние профессиональной компетентности учителей-логопедов общеобразовательных школ в предупреждении и коррекции нарушений письма и чтения. *Дефектология*. 2007. №2. С. 41–49.
2. Басилова Т.А. Воспитание в семье ребенка с комплексным дефектом. Альманах РАО. 2004. № 8. С. 14–19.
3. Бачина О.В. Взаимодействие логопеда и семьи ребенка с недостатками речи. Москва : ТЦ СФЕРА, 2009. 64 с.
4. Белякова Ю.М. Организация службы психолого-педагогического и медико-социального сопровождения на муниципальном уровне. *Воспитание и обучение детей с нарушениями развития*. 2005. № 5. С. 3–29.
5. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : навч. посіб. Київ : Наш час, 2005. 176 с.
6. Венгер А.Л. Онтогенетический подход к коррекции психического развития ребенка. *Дефектология*. 2004. № 1. С. 8.
7. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты : иллюстрированное руководство. Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. 160 с.

References:

1. Altukhova, T.A. (2007). Sostoyaniye professional'noy kompetentnosti uchiteley-logopedov obshcheobrazovatel'nykh shkol v preduprezhdenii i korrektsii narusheniy pis'ma i chteniya [The state of professional competence of teachers-speech therapists of general education schools in the prevention and correction of writing and reading disorders]. *Defektologiya*. Belgorod: Defektologiya, no. 2, pp. 41–49. (in Russian)
2. Basilova, T.A. (2004). Vospitaniye v sem'ye rebenka s kompleksnym defektom [Raising a child with a complex defect in a family]. *The Almanac, Institute of Special Education, the Russian Academy of Education*. Moscow: The Russian Academy of Education, no. 8, pp 14–19. (in Russian)
3. Bachina, O.V. (2009). Vzaimodeystviye logopeda i sem'i rebënka s nedostatkami rechi [Interaction between the speech therapist and the child's family with speech impairments]. Moscow: TTs SFERA. (in Russian)
4. Belyakova, Yu.M. (2005). Organizatsiya sluzhby psikhologo-pedagogicheskogo i mediko-sotsial'nogo soprovozhdeniya na munitsipal'nom уровне [Organization of the service of psychological, pedagogical and medico-social support at the municipal level]. *Vospitaniye i obucheniyе detey s narusheniyami razvitiya*. St. Petersburg: Vospitaniye i obucheniyе detey s narusheniyami razvitiya, no. 5, pp. 3–29. (in Russian)
5. Bondar, V.I. (2005). Problemy korektsiynoho navchannia u spetsial'nii pedahohitsi: navchalnyi posibnyk [Problems of correctional training in special pedagogy: tutorial]. Kyiv: Nash chas. (in Ukrainian)
6. Venger, A.L. (2004). Ontogeneticheskiy podkhod k korrektsii psikhicheskogo razvitiya rebenka [Ontogenetic approach to the correction of a child's mental development]. *Defektologiya*. Moscow: Defektologiya, no. 1, p. 8. (in Russian)
7. Venger, A.L. (2003). Psikhologicheskiye risunochnye testy: illyustrirovannoye rukovodstvo [Psychological drawing tests: an illustrated guide]. Moscow: VLADOS-PRESS. (in Russian)